

ŞAİR BİR HALK KIZI YAŞAR NEZİHE BÜKÜLMEZ**İlknur TATAR KIRILMIŞ*****Özet**

Yaşar Nezihe Bükülmez; 1882-1971 tarihleri arasında yaşamış, 1896'tan 1953'e kadar edebî hayatını sürdürmüş devrinin aktif kadın şairlerindedir. Nezihe Bükülmez, sadece edebî kimliğiyle değil, hayat hikâyesi ile de yaşadığı dönem içerisinde ve sonrasında dikkatleri üzerine toplamıştır. Hayatındaki her tür hadiseyi bir halk çocuğunun samimiyetiyle şiirlerine taşırken döneminin sosyal hadiselerini aynı içtenlikle işlemek istediğinde zaman zaman yanlış anlaşılmıştır. Basılmış iki eseri, dergilerde yayımlanmış şiirleri ve basılmamış bir şiir defteriyle Yaşar Nezihe Bükülmez Türk edebiyatında sesini şiirleriyle duyurmaya çalışan farklı bir kadın edebiyatçıdır.

Anahtar kelimeler: Yaşar Nezihe Bükülmez, kadın şair, ilk sosyalist kadın şair

PUBLIC GIRL POET YAŞAR NEZİHE BÜKÜLMEZ**Abstract**

Yaşar Nezihe Bükülmez; who lived between the years 1881-1971, was one of the active female poets in her century. She carried out her literature life between 1896 up to 1953. Bükülmez, has not only collected attention to herself with her literary identity but also with her life story, with in and after her life period. When carrying any kind of incident from her life to her poems she has used the sincerity of a child from the public but when she wanted to write about the social incidents of the time, with the same sincerity, she was often misunderstood. With her first published piece, her issued poems in magazines and an unprinted poem notebook Yaşar Nezihe Bükülmez was a different woman who only wanted her voice heard, with her poems, in Turkish literature.

Key words: Yaşar Nezihe Bükülmez, woman poet, first socialist women poet

İlk Yıllar

Yaşar Nezihe Bükülmez, 29 Ocak 1882'de (17 Kanun-i sâni 1297) İstanbul'da dünyaya geldi (Bükülmez, Y. N.). Beş çocuklu ailesinin üçüncü ve yaşayan tek çocuğudur. Küçük yaşta ölen kardeşlerinin akıbetine uğramasın diye kendisine Yaşar Zeliha adı verilmiştir. İlk eşi Âtîf Zahir Efendi, şairenin bu ismini beğenmez ve “Yaşar Zeliha”yı “Yaşar Nezihe”ye çevirir (Toros, 1992: 128).

Annesi Kaya Hanım, kızı henüz altı yaşındayken vefat eder (Bükülmez, 1913: 93). Bu hadiseden sonra Yaşar Nezihe'nin hayatına kötürüm bir teyze ve sarhoş babası eşlik eder.

* Dr.; T.C. Londra Eğitim Müşavirliği, ilknurtatarkirilmis@gmail.com.

Babasının teyze dediği bu kadın ona layığıyla bakamaz. Komşuları onun günlük bakımıyla ilgilenir. Zamanının büyük bir bölümünü sokakta geçirir.

“Her günüm böyle sokaklarda geçti. Anam yok ki beni bir makineye versin veyahut dizinin dibinde terbiye etsin” (Bükülmez, Y. N).

Annesini küçük yaşta kaybetmenin üzüntüsü, Yaşar Nezihe’yi yetişkin biri olduğunda da terk etmez.

Ben mâder için ederken efgân

Olmakta semâ benimle giryân

Artmaktadır iştîyâk-ı mâder

Lakin ebedî firâk-ı mâder

Ya Rabbî yakışmıyordu ölmek

Ben varken o toprağa gömülmek (Bükülmez, 1913: 99).

Sokaklarda büyüyen Yaşar Nezihe’nin okula başlaması, kendi kararıyla olur. Ailesi onu bir okula yazdırmayınca kendi başına kaydını yaptırır.

“Ben öksüzüm hoca efendi, beni okutunuz! Demiştım. Hoca benim ismimi “kendi gelen” koymuştu” (Us, 1948: 3).

Babası küçük Yaşar’ın kendi başına başlattığı bu öğrenim faaliyetini öğrenince kızını tartaklayarak evden kovar (Uraz, 1941: 144). Komşularının ilgisiyle sokakta kalmayan şairenin okuma arzusu azalmak yerine daha da artar. Küçük yaşta olmasına rağmen okumanın hayatına katacaklarının farkındadır.

“İçimdeki okuma hırsını yenemiyordum. Beş param yoktu. Dere kenarlarında papatya, ebegümece tohumları toplayarak aktarlara satardım. Kazancımın kırk parasını kalfaya verirdim. Gördüğüm bütün tahsil budur. Edebiyatı, şiir yazmayı kendi kendime öğrendim” (Us, 1948: 3).

“Kendi kendine öğrenmek” Yaşar Nezihe’nin hayat mücadelesindeki anahtar bir kelimedir. Zira yaşamı boyunca kendi gayretinin dışında ne ailesinden ne de eşlerinden destek görecektir.

Yaşar Nezihe’nin şiire olan ilgisinin çocukluk yıllarında kendisine bakan yaşlı teyzesinin tesiriyle başladığını söylemek mümkündür. Cahilliğine rağmen hassas olan bu kadın, geceleri dizlerine başını yaslayan bu küçük kıza anlattığı hikâyelerle, onun şairliğinin ilk temellerini kurar.

“Bütün âşıkların hikâyelerini gözyaşları dökerek anlatıyor da, bu hikâyelerdeki şiirleri okumak bilmediği hâlde bir kelimesini bile unutmada söylüyor. Ben yedi sekiz yaşında iken bu hikâyeleri dinlerken onunla ağlıyordum. Bu hikâyeler benim hassas ruhumda fırtınalar koparıyor, gecelerim bu âşıkların hayali ile uykusuz geçiyor” (Bükülmez, Y. N.).

Yaşar Nezihe sadece bir yıl okula gidebilir. Bu yıl içinde Kuran’ı hatmederek okumayı başarabilmiş, yazmayı ise şiirlerini yazdığını arkadaşının rest çekmesi neticesi öğrenebilmiştir. Şaire aynı mücadeleyi 1928 harf inkılâbı karşısında da verir. Arap alfabesi ve Latin alfabesindeki karşılıklarının yazıldığı bir mendil Yaşar Nezihe’ye hocalık edecektir. 2 Ekim 1948 yılında İstanbul Üniversitesi konferans salonunda yapılan “50 Yıllık Kalem Erbabı” adlı jübilede Hakkı Tarık Us, Yaşar Nezihe’yi anlatırken gayretlerinin sembolü olarak bu mendili gösterir (1948: 4). Yeni alfabeyi öğrenmesine rağmen şaire Osmanlıca yazmayı terk etmez.

Martin Hartmann, *Dichter der neuen Türkei* isimli antolojisinde yer verdiği Yaşar Nezihe’nin eğitim yönünden zayıf kalmasını yerlilik açısından olumlu bir yön olarak değerlendirir. “Şaire, devrinin edebiyatının daha çocukluğunda düzenli eğitim görerek yetişen ve maalesef eserleri millî sayılamayacak önde gelen kadın edebiyatçılardan değildir. O, hemcinslerinden farklı bir halk çocuğudur. Arapça, Farsça unsurlarla zorluk içinde ilgilenebilmiştir; fakat bu durum onun şiirlerinde pek çok şahsi özelliğin teşekkülüne yol açmıştır. Ben onu bu yönünden dolayı bazı meşhur şairlerden daha yüksek bir yere yerleştiriyorum” (1919: 83).

İlk Aşk, İlk Şiirler

Yaşar Nezihe, okuldan sonra hocasız kitap okuyabilecek düzeye ulaştınca, aşka dair taşbasması ne kadar kitap varsa hepsini satın alarak okur ve genç kızlığın o saf dönemine ulaşır. Bu dönemde hayatı boyunca unutamayacağı bir aşk yaşar. 1934 yılında tanışıp ölene kadar mektuplaşarak tüm şiir defterlerini teslim ettiği Taha Toros’a defalarca anlattığı bu aşk hikâyesinin kahramanı sokaklarında devriye gezen Hilmi Çavuş’tur. Kavuşamadığı bu aşkı onun birçok şiirine ilham kaynağı olur (Toros, 1992: 30).

Mâlûmât’ta Ahmet Rasim’in Leyla Feride imzalı;

“Çare bulan olmadı bu yâreye” (1896: 116)

şeklinde başlayan şarkısını gören Yaşar Nezihe, bunun gibi şiirler yazabileceğini düşünerek yazma tecrübesine girişir. Hilmi Çavuş’a babasının verdiği ret cevabı ise bu düşüncesini gerçekleştirecek cesareti de verir.

Sûziş-i aşkınla her an âh u efgân eylerim
Derdime sensin sebep dermânı senden isterim

beytiyle başlayan “Şarkı” Mahmûre imzasıyla;

Bî-vefâlık dersini ta’lîm edip cânânıma
Ey felek bilmem niçin kast eyliyorsun cânıma

beytiyle başlayan ikinci “Şarkı”sı Mazlûme imzasıyla alt alta Mâlûmât’ın aynı sayısında neşredilir (Bükülmez, 1896: 926). Mâlûmât mecmuası, o dönemde yeni yazmaya başlayan hevesli şairlerin ilk şiirlerini yayınlarken, şiirlerin üzerine koydukları birer cümlelik değerlendirmelerle onlara cesaret vermek ister. Yaşar Nezihe’nin şiirine “Şarkınız pek güzel” tarzında teşvik edici bir cümle yazılmıştır. Şairenin ilk mahlasları hayata bakışındaki karamsarlığı vermesi açısından önemlidir. Mazlûme ve Mahmûre mahlaslarının dışında Yaşar Nezihe, Yaşar binti Kadri, Yaşar binti Abdulkadir, Yaşar Nezihe binti Kantarcı Kadri şeklinde şiirlerine imza atmış, nihayet Yaşar Nezihe’de karar kılmıştır. Soyadı inkılâbından sonra Bükülmez soyadını Kadın Gazetesi’nde yazdığı şiirleri için kullanır. Şiirlerinin neşredilip tenkide uğramamasından cesaret alan Yaşar Nezihe, yeni şiirler yazmaya başlar.

Evlilikler ve Hayal Kırıklıkları

Yaşar Nezihe’nin babası Kadri Efendi, fakirliklerine çare olacağı düşüncesiyle kızını kendisinden yirmi yedi yaş büyük olan Atıf Zahir Efendi ile evlendirir. Bu evlilikten önce Yaşar Nezihe, Yusuf Niyazi (Erdem) ile iki yıl nişanlı kalmış; fakat babasının bu nişanlıyı gözü tutmadığı için evlilikleri gerçekleşmemiştir (Toros, 1992: 132). Atıf Efendi kısa bir süre sonra eşini çocuğu olmaması dolayısıyla boşar. Oysa Yaşar Nezihe’den önce evlendiği üç karısından da çocuğu olmamıştır.

Yaşar Nezihe Hanım, hayatındaki tüm mutluluk ve mutsuzlukları şiirine samimi bir şekilde yansıtmıştır. Bu özelliğinden dolayı özel hayatındaki merhalelerin şiirlerinin daha iyi değerlendirilebilmesi açısından açıklanması gerekir. Evliliklerinden duyduğu üzüntü, kaybettiği çocuklarının yası ve geçim sıkıntısı onun şiirlerinde ağırlıklı bir yere sahiptir. İlk eşi Atıf Bey’e duyduğu kırgınlığı “İnkisâr-ı Âmâl” başlıklı manzumesinde dile getirmesi bu duruma örnek teşkil eder.

Elinle kırdın, ayağınla çiğnedin encâm
O saf emellerimi, aşkımı, muhabbetimi
Düşüp de pâyine günlerce ettimistirhâm
Mübeddel-i elem ettin bütün meserretimi
Gülmelerinle kan ağlar bu kalb-i pür-âlâm (Toros, T).

Bükülmez, ayrılıkla neticelenen ilk evliliğinin ardından Mühendis Fevzi Bey’le evlenir (Toros, 1934: 7-8). Asıl hayatını bağladığı ve darbesi ile yıkıldığı bu ikinci eş ile beş buçuk sene birlikte kalır. Bu evlilikten Sedat, Suat ve Vedât isimli üç oğlu olur. Fevzi Bey, hovardalık yönü ağır basan, iş icabı yaptığı seyahatlerde bu zaafını gerçekleştirme imkânı bulan biridir. Bir süre sonra âşık olduğu birinin peşine takılarak eşini ve çocuklarını yüzüstü bırakıp gider. Sedat ve Suat açlıktan ölürlür. Eşinin yaptığı ihanet ve sorumsuzluğu Yaşar Nezihe affetmez.

“Ayrılığımızdan beş yıl sonra, Mühendis Fevzi Bey’den bir haber geldi. Ağır hasta imiş; beni evine çağırıyordu. Hiç titremeden gittim. Karyolasında son dakikalarını yaşıyordu. Benim elimden bir yudum su istedi. Arzusunu hemen yerine getirdim. Suyu içtikten sonra yaşlı gözlerle, ‘Beni affet Nezihe!’ dedi. Beynimde beş yıllık sürünmenin, onun yüzünden fidan gibi iki çocuğumu kaybetmenin tartışmasını yaptım. Çektiğim acılarla nasırlaşmış olan kalbimin son cevabını verdim.

- Affedemem!

Üç saniye sonra gözleri kapandı. Avucumun içindeki eli buz gibi soğudu; ölmüştü” (Toros, 1992: 131).

Mühendis Fevzi Bey’le olan bu son hesaplaşma şaireye yetmemiştir. Zira evlât acısını tatmasının sebebi Fevzi Bey’in uçarılıkları ve sorumsuz davranışlarıdır. Yaşar Nezihe, *Feryadlarım* isimli ikinci şiir kitabındaki “Unutma” isimli manzumesinde ihanetkâr zevcini şu şekilde işler:

Getirmedin iki yıl bir dilim kuru ekmek,

Senin için çalışırdım hiç usanmazdım

Biri bu hâli söylese inanmazdım

Gömüldü makber-i nisyâna altı yıllık emek

Çocukların bu şeb aç, bin kuruş maaşlı peder!

Büküldü yavruların, boyuna bekliyor yolunu;

Garîp etmesin Allah benim gibi kulunu!

Bu hâle ağlıyorum ben garîk-i ye’s ü keder (Bükülmez, 1925: 98-100).

Küçük yaşta ölen Sedat ve Suat, Yaşar Nezihe’nin şiirlerinde sık sık yer alacaktır. Bu manzumeler arasında *Sedat ve Suat’ı Yâd Ederken*’de bir annenin ölen çocuklarına duyduğu elem canlı bir şekilde işlenir.

....

Ey gonca iken hâke düşen nazlı çiçekler
 Mahvoldu size verdiğim âh bunca emekler
 Etmez müteselli beni güller kelebekler
 Ağlar sanırım hâlime göklerde melekler
 Gelmez melekü'l-mevt orda bilmem ki ne bekler ” (Bükülmez, 1923: 2).

Nezihe Bükülmez, böyle ümitsiz olduğu anların ikisinde intihar etme teşebbüsünde de bulunmuştur. Onun intihar etmekten bahseden şiirleri de vardır. Yaşar Nezihe'nin intihar teşebbüslerinde başarısız olup tekrar hayata dönmesinde etkili olan tek şey oğlu Vedat'tır. Nitekim bunu itiraf eder.

Öyle bî-zârım ki canımdan cihânımdan bugün
 Yavrumu öksüz bırakmak intihâr etmek de güç (Bükülmez, 1920: 9).

Dünyada terk edemediği yavrusuna birlikte intihar etmeyi teklif edecek kadar hayatından usandığı zamanlar da olur. “Arzu-yı İntihâr” isimli manzumesinde oğluna şu şekilde seslenir:

Berâber eyleyelim gel seninle terk-i cihân,
 Kalıp da arkama etme demâdem âh u figân,
 Ademde rûhunu hüznünle eyleme giryân,
 Ne çare dest-i kaderden halâsa yok imkân,
 Sürünmeden ise böyle sefil ü ser-gerdân,
 Belâ-yı dehre siper olmadan ölüm âsân (Bükülmez, 1924: 234-236).

Vedat şairenin tek umudu olarak onu hayata bağlamayı başarır. Çocuğu ile uğraşmanın yanı sıra kalemi iyice açılmış, şiirlerindeki acemilikler kaybolmaya başlamıştır. *Terakki* ve *Malûmât*'ta Yaşar Nezihe adına sıkça rastlanmaya başlar. Bu devrede klasik nazım şekilleri içinde -en fazla şarkı- duygularını samimi bir şekilde ifade ettiği ve birkaç şiirinde de temaya uygun şiir başlıklarını kullandığı görülür. Hazân Unvanlı Manzûme (Bükülmez, 1896: 1072), Kardeş Yüreği (Bükülmez, 1897: 1136), Efsûs (Bükülmez, 1898: 276), Leyâl-i Pür-Azâb (Bükülmez, 1912: 206) bunlardan bazılarıdır.

İlk Nişanlı, Son Koca: Yusuf Niyazi Bey

Nezihe Bükülmez, *Terakki*'ye şiirler yazarken 29-30 yaşlarındadır. İki evlilik geçirmiş ve bir çocuk sahibidir. Burada daha önceden tanıştığı Yusuf Niyazi Erdem ile tekrar görüşmeye başlar. Evliliklerinden önce nişanlanıp ayrıldığı bu muharrirle samimiyetinin artması üzerine

tekrardan evlenme kararı alırlar. Yaşar Nezihe'nin değiştiğini düşünüp evlendiği Yusuf Niyazi ile evliliği sadece elli gün sürer.

“Evvelce nişanlı kaldığımız Yusuf Niyazi Bey, aradan 13 yıl geçtikten sonra, bana talip oldu! Yakamı bırakmadı. İlk iki evliliğimden yüreğim yanıktı. Ama üçüncü kez de olsa talihimi bir daha deneyim, dedim! Hay demez olaydım! Güya yuvamıza uğur getirir diye, nikâh günümüzü, ikinci meşrutiyetin dördüncü yıldönümüne rastlayan 10 Temmuz 1912'ye düşürmüştük. Niyazi'nin görev yeri olan Cide'ye gitmek üzere İstanbul'dan vapura bindik. Adam daha vapurda iken çapkınlığa başladı. Cide'ye vardığımızın on ikinci günü de evvelce boşadığı iki kadını eve getirdi. Gayet soğukkanlı bir dille ‘Hep birlikte otururuz!’ dedi. Nikâhlandığım 10 Temmuz günü ben onun onuncu karısıymışım da haberim yokmuş! Ancak elli gün dayanabildim. İstanbul'a dönüp mahkemeye başvurdum. Adam, boşamam boşamam, diye tutturdu. Zar zor boşanabildim. Üç evliliğimde, düş kırıklığına uğradım. Hiçbirinden ne birlikte olduğum günlerde ne de ayrıldıktan sonra on paralık yardım ya da nafaka ve tazminat gibi bir şey görmedim” (Toros, 1992: 133).

Çok kısa süren bu üçüncü evlilik, Yaşar Nezihe'nin yaptığı en sağlıklı evlilik gibi görünmektedir. Boşandıktan sonra kırk yılı aşkın bir süre mektuplaşırlar. Taha Toros'un arşivinde Yaşar Nezihe'ye ait zarfta bulunan mektupların büyük bir kısmı Yusuf Niyazi Erdem'e aittir. Yaşar Nezihe'nin üçüncü eşine gönderdiği mektuplar Yusuf Niyazi'ninkilerin yanında sayıca çok azdır. Toros, onların mektuplaşmalarını Abdülhak Hâmid ve Lüsyen Hanım'ın ayrılık dönemlerinde yazdıkları mektuplardan çok daha iyi işlenmiş bulur. Hayatlarında her ikisinin de evlat acısını tatmış olmaları onları yakınlaştıran sebeplerden biridir. Yaşar Nezihe'nin Sedat ve Suat adlı oğulları küçük yaşta ölmüştür. Acılarını paylaşmalarının dışında güncel dertlerini dinlemişler, birbirlerine karşılıklı önerilerini bu mektuplarla ulaştırmışlardır.

Yusuf Niyazi, 1917'den 1928'e kadar 193 sayı olarak çıkardığı sanat ve edebiyat yönü ağırlıklı *Nazikter* gazetesinin baş şairi olarak Yaşar Nezihe'yi tercih etmiştir. Bu gazetenin hemen her sayısında Yaşar Nezihe Hanım'ın şiirleri ilk sayfada yer almıştır. Sadece *Nazikter*'de değil, kendi el yazısı ile çıkardığı *Çiçek* isimli küçük el gazetelerinde de Yaşar Nezihe'nin şiir ve mektuplarını yayımlamıştır. *Çiçek* gazetesi Yusuf Niyazi'nin sahip olduğu meziyetleri ortaya koyduğu bir sanat eseri niteliğindedir. Gazetenin yazılarını hattatlık marifetinden dolayı kendisi yazmış, minyatür resimlerini de kendisi çizmiştir (Tatar, 1997).

Son evliliğinin bitmesiyle şaire, hayat yolunda oğlu Vedat ile tek başına kalır. 1934 yılında müstakil bir şiir kitabı olarak hazırladığı şiir defterindeki bir beyit şairenin hayata bakışındaki ümitsizliği vermesi açısından önemlidir.

Zevk almadım hayâtın baharından yazından
Kara bahtım utansın saçımın beyazından (Toros, T.)

Babasının ve amcasının ölümüyle iyice yalnızlaşan Nezihe Bükülmez'in oğluyla meşgul olmasının yanı sıra şiirle münasebetini iyice ilerlettiği söylenebilir. Osmanlı kadınının matbuatta sesini duyuran, bütün yazı ve şiirleriyle tamamen kadınlara ait ilk dergi olan *Kadınlar Dünyâsı*'nın hemen hemen her sayısında imzası yer alır. Derginin 124. sayısının kapak resmi "Büyük Şaire Yaşar Nezihe Hanımefendi" başlığı ile şaireye aittir (Bükülmez, 1913: 1).

İlk Kitap: Bir Deste Menekşe

Bir Deste Menekşe 1331 (1913) senesi İstanbul'da neşredilir (Bükülmez, 1913). Yaşar Nezihe'nin bu eseri yayınlandığı günlerde çok fazla ilgi bulmaz. Bunu bir yandan *Bir Deste Menekşe*'nin şairenin ilk eseri olmasında ve muhtevasını da acemilik devresi eserlerinin teşkil etmesinde ararken, öte yandan kitabın yayınlandığı yılları da göz önünde bulundurmak gerekir. Zira o dönem sosyal ve kültürel hayatın çalkantı içinde olduğu Balkan Savaşı yıllarıdır.

İlk eserinin neşredilmesinden sonra şaire geçim sıkıntısına düşer. Yakınları savaşa giden insanların mektuplarını okumak ve onlara cevap yazmak bu yıllarda Yaşar Nezihe'nin geçim kaynaklarındandır. Mektup yazmanın dışında elişleri yaparak para kazanır. "Rah-ı Maişet" başlıklı şiirinde bu yıllar işlenir.

Bu aciz iğne elimde önümde bir gergef
Belâya mihnete, âlâma gönlüm oldu hedef
Kuru bir ekmek için muttasıl seyredirim
Belâ-yı kahr-ı maişetle kahrolur giderim (Bükülmez, 1925: 110-112).

Yoksulluk sadece şairenin başında olan bir durum değildir. Savaş yıllarının doğal bir neticesidir. *Nazikter*'de yayınlanan "Ekmek Kömür İhtiyâcı" isimli manzûmesiyle Yaşar Nezihe, savaşın açtığı sosyal yaraya kendi mahallesini tasvir ederek işaret eder.

Mahalleden iki gündür verilmiyor ekmek
Kolay değil gece gündüz bu açlığı çekmek
Zavallı milletin aç karnı dört buçuk senedir
İâşe meselesi hallolunmuyor bu nedir?...
Satıldı evlerin eşyası hep bir ekmek için
Ne yaptı millet acep bu azâbı çekmek için
Kiminde kalmadı yatmak için yatak yorgan
Acıkınca bulamadı birçokları yazık kuru bir nân
Şaşırdı genç kadınlar yollarını oldu zelil

Eden bu milleti açlıktır hep bu rütbe sefil (Bükülmez, 1918: 1).

Açlık, sıkıntı ve mahrumiyetle dolu savaş yıllarından sonra Cumhuriyet'in ilk yıllarında Yaşar Nezihe'nin nasıl geçindiğini, bizzat el yazısı ile yazıp Taha Toros'a teslim ettiği tercüme-i hâlimden öğreniyoruz. "On yedi sene Esirgeme Derneğine daha sonraki yıllarda, Kızılay'a iş işledim. Şark Eşya Pazarı'nda dikişçilik yaptım. Darphane'de İstiklâl madalyalarının kurdelelerini diktim" (Toros, 1992: 133). Daha sonra Mısırlı Prenses Tefrika Hanım'dan beş sene ayda beş lira aylık alır.

1912 yılında ölen babasından 42,5 kuruşluk maaşla geçinemeyen şaire, bu miktarı protesto etmek için gazetelere bir mektup yollar.

Pederim kırk sene Şehremâneti Kantar İdaresi'nde hizmet etmiş, kırk sene Emanet, pederimin yüzde beş kuruş maaşından takaüdiyeye kesmiş. Üç yüz yirmi yedi senesi bir kolera gelip pederimi karargâh-ı ebedîsine götürdü. Pederin tekaüdiyesinden Emânet bana kırk iki buçuk kuruş tahsis etti. Bu kırk iki buçuk kuruşun bu kadar senedir her ay kırk beş parasını kat' ederler. Bu seksen beş para da arkaya bırakacağım evlâdım için ihtiyaç parası mıdır, nedir bilmem. Gümüş para zamanında bu parayla hâne kirasını veriyordum. Şu gün hânemin kirası dört liradır. Emânet kağıt para olarak 42.5 kuruş, kırk on beş de para veriyor. Bu para ile bu hayatı sürüklemek mümkün değil. İhtiyar bir kadını, evvelki gibi çalışmıyorum. Gözlerim görmüyor. Yağsız en kuvvetli makineler bile işlemez. Hayatım daima açlık ve acılar içinde geçiyor. Açlık alçaklık değildir. Uzun müddet bu hâle tahammül mümkün değil. Bir gün haber-i vefâtım işitilirse açlıktan öldüğüme herkesin vicdanı emin olsun (Bükülmez, 1924: 3).

Tanîn gazetesi muharrirlerinden İsmail Müştak (Mayakon) bu mektuptan etkilenmiş ve bir gün sonraki yazısını bu konuya tahsis etmiştir. "40 Kuruş Eytâm Maaşı" başlıklı makalede, bir hamalın gündelik yevmiyesinden az olan bu maaşı acınacak bir hadise olarak değerlendirir. 42.5 kuruşa iki bardak su dahi içilememektedir. Reforma ihtiyacı olan ekonominin düzeltilmesi yoluna gidilmedikçe, bu durumda insanların sayısının artacağına dikkat çeker (Mayakon, 1924: 2).

İkinci Kitap: *Feryâdlarım*

1341 (1925) yılında Yaşar Nezihe'nin ikinci eseri *Feryâdlarım* çıkar. *Feryâdlarım* şairenin son şiir kitabıdır. Bu tarihten sonra kaleme aldığı şiirlerinin neşredildiği süreli yayınlar: 1928'e kadar *Nazikter* ve *Kadın Yolu (Türk Kadın Yolu)*'dur. 1928'den sonra Kadın Gazetesi'nde, (1949'dan 1954 tarihine kadar) az sayıda şiiri yayınlanır. *Feryâdlarım*'ın Yaşar

Nezihe'nin ikinci kitabı olarak neşredilmesi Rifat Necdet'in teşviki ve desteği ile gerçekleşir. Şaire, eserinin basılması teklifini memnuniyetle karşılar ve ismini teklif eder.

“-Nasıl isterseniz... Yalnız bu yazılar benim bir demir kafes içindeki kuş helecânı ile çırpınan yaralı kalbimin feryâdlarıdır. Emin olunuz ki ben her satırını gözyaşları arasında yazdım. Kitaba bu namı verirsiniz matemlerime hürmet ve beni çok memnun edersiniz.

Dedi. İşte Feryâdlarım edebiyatımıza hizmet ve sahibesine muâvenet maksadı dâhilinde bu suretle kisve-i tab'a büründü” (Necdet, 1925: 7).

İlk Sosyalist Kadın Şair

“İlk kadın işçi şair” “İlk sosyalist kadın şair” şeklinde isimlendirmeler, Yaşar Nezihe'nin bugüne kadar ulaşan ve onu popüler kılan bir yönü olmuştur. İlk olmanın anılmayı mecburi kılan yanı, şairenin Türkiye ve sosyalizm konulu araştırmaların çoğunda yer almasını sağlar.¹ Bu çalışmalarda yer almasını sağlayan sebep ise sosyalist içerikli olduğu ileri sürülmüş dört şiiri ve komünizm suçlaması ile tutuklanmasıdır (Tatar Kırılmış, 2009: 1856-1865).

Doğumundan ölümüne kadar Nezihe Bükülmez'in yazmış olduğu bütün şiirleri arasında tema yönünden hayatı ile bir ilişki söz konusu iken, sosyalizme yönelişi onu tanıtmaya hususunda son derece zayıf kalan bir noktadır. Şairenin bu yönüne işaret eden kaynak sayısının fazla oluşu ise şaşırtıcıdır.

Yaşar Nezihe Bükülmez, Mayıs 1923'te “1 Mayıs” adında bir şiir neşreder. Bu şiir işçi grevine destek verici bir nitelik arz etmektedir (Bükülmez, 1923: 377).

Ey İşçi!

Bugün hür yaşamak hakkı seninken

Patronlar o hakkı senin almışlar elinden.

Sa'yınla edersin de “tufeylî”leri zengin

Kalbinde niçin yok ona karşı bir kin?

Nezihe Bükülmez'in aynı dergide “Kızıl Güller” isimli bir başka manzumesi daha çıkar (Bükülmez, 1923: 415). Bu şiirde beşeriyetin baharı olmadan, bu mevsimin sevilemeyeceği işlenmektedir.

1923 yılında Mürettepler Cemiyeti ile gazete sahipleri arasında bir anlaşmazlık çıkar ve greve gidilir. Basın dünyasında hiç görülmemiş yeni bir olay olan bu grevin sebebi, çalışma saatlerindeki anlaşmazlıktır. Bu greve destek vermek üzere *Aydınlık* şairlerinden olan Yaşar Nezihe, “Gazete Sahiplerine” isimli bir şiir yazar. 18 Eylül 1923 tarihli Haber'de çıkan bu şiirde haksızlığa uğrayan işçiler savunulmaktadır.

Onlardır eden zevkini, eğlenceni temin
 Onlar çalışır etmek için hep seni zengin
 Kurşundan hurûfât o hayatı kemirirken
 Her gün bir parça solarken ve erirken

Yaşar Nezihe'nin 1924 yılının mayıs ayında *Aydınlık*'ta yine "1 Mayıs" adında başka bir şiiri yayınlanır. Bu şiir muhteva yönünden diğer 1 Mayıs şiirinden pek farklı değildir. (Bükülmez, 1924: 547).

Aydınlık'ta şiir yazması, Amele Cemiyeti'ne üye olması ve grevlere destek vermesi yüzünden 3 Haziran 1341 (1925) günü komünistlik suçlaması ile Yaşar Nezihe gözaltına alınır. On iki kişinin tutuklandığını belirten haber *Cumhuriyet*'te "Mevkuf Komünistler" başlığı altında çıkar. Tutuklular arasında *Aydınlık*'ın sahibi Sadrettin Celâl de vardır. Haberde Nezihe Bükülmez'in rahatsız olduğu ve tedavisinin yapıldığı bilgisi de yer almaktadır (1925: 1).

Şairenin gözaltına alınmasına dair bugüne kadar değişik sebepler öne sürülmüştür. Taha Toros *Mazi Cenneti*'nde "yaslı şiirlerinin yanlış yorumlanması"ni bu tutuklanmanın nedeni olarak görür (Toros, 1992: 135). Bu yanlış anlaşılma Nezihe Muhiddin'in ilgisiyle düzeltilmiştir. Açlıktan şikâyet için 1920'lerde Ankara'ya çektiği telgraf dolayısıyla Yaşar Nezihe'nin tevkif edildiği de rivayet edilmiştir (Sezer, 1995: 7).

Yaşar Nezihe'nin oğlu Vedat Bükülmez *Aydınlık* çevresine dâhil birisidir. Bu dergide çeşitli yazıları çıkmıştır. Ailesini bu dergiye götürdüğünü ve hatta Nazım Hikmet ile tanıştırdığını Asım Bezirci rivayet etmektedir. Yaşar Nezihe'nin bu çevrenin içine girmesinde *Aydınlık*'ta yazılar yazan oğlunun tesiri olabileceği kuvvetli bir ihtimaldir. Nitekim oğlu Nezihe Hanım'ın yaşama arzusu olmuş ve onun adına birçok şiirler yazmıştır. Vedat Bükülmez vasıtasıyla tanıştığı *Aydınlık* camiasına en yetenekli olduğu saha olan şiirleriyle katılmak istemiş olabilir. Nezihe Bükülmez'in düşünce ve his dünyasındaki yönelişlerini bir kategoriye sokmak gerekirse onun aşırı karamsar ve hırçın olduğunu söylemek mümkündür. Sadece dört şiirle sınırlı kalan "sosyalistliği" yönünü tüm şair kimliğine yansıtmak yanlış olacaktır. 1925 yılından sonra gerek dergilerde yayınlanan gerekse şiir defterlerinde yer alan manzumelerin hiçbirinde sosyalizmle ilgili bir içeriğe rastlanmamıştır. Muhtemeldir ki onun bu dört şiirle günümüze kadar yaşatılan sosyalistlik cephesi, o günlerin Yaşar Nezihe'sinin yalnızlık ve yoksulluk psikolojisi içerisinde kendisine bir çevre, tutunacak bir dal arama ve çaresizliğin verdiği aidiyet duygusunun tesiriyle içine düştüğü gelip geçici bir devre olmuştur. Taha Toros'un aktardığına göre, şaire bütün evrakını araştırmacıya verip, *Şiir Defteri*'nin yayınlanmasını istemiş; fakat 1 Mayıs şiirleri yazdığı dönemin hayat hikâyesinde kesinlikle işlenmemesini arzulamıştır.

Şiir Defteri

Şiir Defteri "Yaşar Nezihe hayatta iken Taha Toros'a yayımlaması için teslim ettiği basılmamış bir eseridir. Ünlü araştırmacının arşivinde şaireye ait bir dosyada üç defter bulunmaktadır. Bu defterlerden birincisi, ilk eseri *Bir Deste Menekşe*'nin el yazısı ile yazılmış orijinal halidir. İkinci defter, şairenin takip edebildiği kadarıyla dergilerde yayınlanan şiirleri için tuttuğu kayıt ve gayri matbu dipnotlu şiirlerinden oluşmaktadır. Bu defterdeki kayıtların çok sağlıklı olmadığı yapılan çalışmalarla tespit edildi. Bu dosyada bulunan üçüncü defteri ise gayri matbu şiirlerini ihtiva etmektedir. Burada elli beş adet şiir bulunmaktadır. Nezihe Bükülmez, 1934'ten 1942'ye kadar yazdığı şiirlerini bu defterde toplamış ve müstakil bir eser taslağı halinde düzenleyerek Taha Toros'a teslim etmiştir. Şairenin bu çalışması "Şiir Defteri" adıyla üçüncü eseri olarak değerlendirildi.

Yaşar Nezihe'nin *Şiir Defteri*'nde bulunan şiirlerin büyük bir kısmı "şarkı" nazım şeklinde yazılmış olup tema olarak yakın aile çevresi ağırlıklı işlenmiştir. Oğlu Vedat'ı gelini Hasibe Hanım ile paylaşamaz. Bu huzursuzluk şiirlerinde yoğun olarak işlenir.

Yavrum, emelim, gözbebeğim şûh-ı şenimdin
 Hem gonca gülümdün hem yasemenimdin
 Gülzâr-ı hayatımda gülen gül-dehenimdin
 Şiddetle severdim seni sen sâde benimdin
 Bir zâlimin oldun da esiri ne kazandın
 Yıllarca yalan sözlerine kandın, inandın
 Yaktın beni ateşlere kendin dahi yandın
 Safvetle seviyordum seni evvelce benimdin" (Bükülmez, Y. N.).

Şiir Defteri'ndeki manzumelerde tipik bir gelin kaynana geçimsizliği vardır. Şaire, oğlunun tavırlarını kabullenememiş ve son vefasızlığı da ondan gördüğünü düşünmüştür.

Ölmeden Önce Ölümü

1928 yılına kadar *Nazikter*, *Rübâb*, *Yarın*, *Mâlûmât*, *Kadınlar Dünyâsı*, *Kadın*, *Kadın Yolu* (*Türk Kadın Yolu*), *Menekşe*, *Nay*, *Envâr-ı Vicdân*, *Terakkî*, *Şehir*, *Osmanlı Kadınlar Âlemi* ve *Aydınlık*'ta şiirler yazan Nezihe Hanım'ın yayın faaliyetinde bu tarihten itibaren bir duraklama olur. Daha çok divan edebiyatı nazım şekilleri ve tekniği içinde şiir yazmayı tercih ettiği, yeni aktüel temlerin gerisine düşüşü, yaşlılığı, yıllarca aynı temler etrafında dolaşmanın verdiği keşel ve inkılap sonrası dergilerde yeni nazım şekillerinin gündeme gelmesi vs. gibi sebeplerle bu duraklama açıklanabilir. 1928'den sonra sadece tek bir yayın organında şiirleri yayınlanmıştır. 1943'ten 1954 yılına kadar *Kadın Gazetesi*'nde şiirleri çıkmıştır. Murat Uraz,

Nezihe Bükülmez adına dergilerde hemen hemen hiç rastlanmayışını şairenin ölümüne delâlet kabul eder ve hazırladığı antolojide Yaşar Nezihe'nin ölüm tarihini 1934 olarak tespit eder (Uraz, 1941: 144). Taha Toros 1934'te Yaşar Nezihe ile görüşmüş ve bu röportaj *Yedigün* dergisinde yayınlanmıştır (1934: 7-8).

1948'de "50 Yıllık Kalem Erbabı" unvanlı jübilede Yaşar Nezihe'nin de yer alması şaireyi tekrar gündeme getirir. Jübile tertip komitesi başkanı Hakkı Tarık Us, şaireyi överek takdim eder. *Kadın Gazetesi*'ne Yaşar Nezihe'nin şiir göndermesi bu jübileden sonradır. 1949'dan 1954'e kadar bu gazeteye çeşitli şiirlerini yollar. Bu manzumelerinde de aynı üzüntülü, karamsar, yaşamaktan usanmış bir şaire görülmektedir.

Ölümünün ardından gelecek ilgiyi de görebilen Yaşar Nezihe, hem kendisini ölmeden öldüren yeterli bilgi donanımından yoksun araştırmacılara hem de şair dostlarına hitaben bir şiir yazar.

Kimse bu satırları böyle alan kaleme
Bir son vermek istemiş benim gama eleme
Bakmış günde yüz kere ölüp duruyorum
Ölümü bir saadet bir nimet biliyorum;
İnsafsız kalemiyle beni öldürüvermiş,
Aklınca gözyaşıma böyle nihayet vermiş.

.....

Bir şair arkadaşım ismimi yâd etmemiş
Benim için bir mısra bile inşâd etmemiş (Bükülmez, 1948: 4).

Yaşar Nezihe Hanım soyadı inkılabında Bükülmez soyadını seçmiştir. Hayatında bitmeyen acılarına karşılık ayakta kalmasını böylelikle sembolik bir duruma getirmiştir.

Bakıp da soyadıma sanma bükülmüyorum
Felek cefâlarıyla, gençken büktü belimi (Toros, 1992: 133).

Zorluklarla dolu bir hayata seksen dokuz yıl tahammül edip yaşayabilmesi Yaşar Nezihe Bükülmez için bir başarıdır. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*'nde şairenin bu yönünü şu şekilde değerlendirir: "Mihnetler içinde kalmayıp bu hayatı refâhet ve saadet içinde geçmiş olsaydı daha güzel yazar mıydı? Bu suali "elbette yazardı" cevabıyla karşılamakta acele etmemelidir. Çünkü her meslekte nice kıymetli âdem vardır ki sefâlet ve ıstırabın dehşetli darbelerine uğrayarak yetişmiştir ve onların eserlerine pek çok defa tefevvuk etmiştir.

İşte Yaşar Nezihe de o kıymetlerdendir ki tâlinin çirkinliğine mukabil eserlerinin güzelliğiyle müteselli olabilir” (1941: 1992).

Cumhuriyet gazetesinde 6 Kasım 1971’de çıkan ölüm ilanından anlaşıldığı üzere Nezihe Bükülmez ebedî istirahatgahına çekilmiştir (1971: 2).

Kaynaklar

- BEZİRCİ, A. (1979). *Halk Sosyalizmi Kültür ve Edebiyat*. İstanbul: Sanat Emeği Yayınları.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1896). Hazan Unvânlı Manzûme. *Mâlûmât*, 104, 1072.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1896). (Mazlûme mahlaslı) Şarkı, *Mâlûmât*, 42, 926.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1896). (Mahmure mahlaslı) , Şarkı, *Mâlûmât*, 42, 926.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1897). Kardeş Yüreği. *Mâlûmât*, 112, 1136.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1898). Efsûs. *Terakki*, 35, 276.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1913). Kapak Resmi. *Kadınlar Dünyâsı*, 124, 1.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1912). Leyâl-i Pür-Azâb. *Rübâb*, nr. 19, 206.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1913). *Bir Deste Menekşe*. İstanbul: Cihan Matbaası.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1913). *Kadınlar Dünyâsı*, 124, 1.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1918). Ekmek Kömür İhtiyacı. *Nazikter*, 20, 1.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1920). 28 Numaralı Peyâm-ı Edebî’de S.F İmzalı Gazele Nazire. *Şehir*, 11, 9.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1923). 1 Mayıs. *Aydınlık*, 15, 377.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1923). Kızıl Güller. *Aydınlık*, 16, 415.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1924). Mektup. *Akşam*, 3.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1923). Sedat’ı, Suat’ı Yâd Ederken. *Kadınlar Dünyası*, 24, 2.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1924). 1 Mayıs. *Aydınlık*, 21, 547.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1925). *Feryatlarım*. İstanbul: Vatan Matbaası.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1926). Felek Sevinsin. *Nazikter*, 73, 1.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1928). Babam. *Nazikter*, 183, 1.
- BÜKÜLMEZ, Y. N. (1997). Tercüme-i Hâlim. *Taha Toros Arşivi*, B/276 numaralı dosya.
- CERRAHOĞLU, A. (1966). *Türkiye’de Sosyalizm*. İstanbul: Kutulmuş Matbaası.
- CERRAHOĞLU, A. (1994). *Türkiye’de Sosyalizm Tarihi’ne Katkı*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- HARTMANN, M. (1919). *Dichter der neuen Türkei*. Berlin: Der Neue Orient.
- İNAL, İ. M. K. (1941). *Son Asır Türk Şairleri*. Cüz 11. İstanbul: Dergah Yayınları .
- MAYAKON, İ. M. (1925). 40 Kuruş Eytâm Maaşı. *Tanîn*, 2.
- NECDET, R. (1924). *Yaşar Nezihe’nin Hayatı, Feryatlarım*. İstanbul: Vatan Matbaası.

- RASİM A. (1895). Şarkı. *Mâlûmât*, 8, 116.
- SEÇKİN, S. (1995). Yaşar Nezihe Bükülmez, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1, 96.
- SEZER, S. (1995). Yaşar Nezihe Hanım. *Evensel*, 180, 7.
- TATAR, İ. (1997). *Yaşar Nezihe Bükülmez Hayatı ve Şiirleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TATAR KIRILMIŞ, İ. (2009). İlk Sosyalist Kadın Şair Yaşar Nezihe Bükülmez mi? *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/8, Fall, 1856-1865.
- TEVETOĞLU, F. (1967). *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- TOROS, T. (1934). Yaşar Nezihe ile. *Yedigün*, 72, 7-8.
- TOROS, T. (1992). *Mazi Cenneti*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- URAZ, M. (1941). *Kadın Şair ve Muharrirlerimiz*. İstanbul: Tefeyyüz Kitapevi.
- US, H. T. (1948). İkinci Jübilenin Değerleri, *Vakit*, 7 Ekim 1948, s. 3.
- US, H. T. (1948). 50 Yıllık Kalem Erbabı, *Vakit*, 7 Ekim 1948, s. 4
- (1913) *Kadınlar Dünyası*, 124, 1.
- “Mevkuf Komünistler”, *Cumhuriyet*, 3 Haziran 1341 (1925), s. 1.
- Yaşar Nezihe Bükülmez’in Ölüm İlanı (1971) *Cumhuriyet*, 16975, 2.
- *Nevsal-i Milli*, İstanbul 1914, 220.

Açıklamalar

ⁱ Yaşar Nezihe’nin bu yönüne işaret eden kaynaklardan bir kısmı şu şekildedir:

Cerrahoğlu, A. (1994). *Türkiye’de Sosyalizm Tarihi’ne Katkı*, İstanbul: İletişim Yayınları. Cerrahoğlu, A. (1968). *Türkiye’de Sosyalizm 1848-1925*, İstanbul: Kutulmuş Matbaası.

Tevetoğlu, F. (1967). *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*. Ankara: Ayyıldız Matbaası:

Bezirci, A. (1979). *Halk Sosyalizmi Kültür ve Edebiyat*. İstanbul: Sanat Emeği Yayınları.

SEZER, S. (1995). Yaşar Nezihe Hanım. *Evensel*, 180, 7.

ⁱⁱ Taha Toros Arşivi’nde Yaşar Nezihe Bükülmez adına özel bir dosya bulunmaktadır. Bu dosyada şairenin kendisine ait Şiir Defteri ve birçok mektup araştırmacıya yayımlaması için teslim edilmiştir. Nezihe Bükülmez’in Şiir Defteri’ndeki tüm şiirler, tercüme edilerek tezimizin sonuna eklenmiştir. *Bk.* Tatar, İ. (1997) *Yaşar Nezihe Bükülmez Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.